

nı sıra ihramının kasıt ve amacı da dik-kate alınır. Hanefiler, kokunun vücuda sürülmesiyle elbiseye (veya ihram kıyafetine) sürülmesini ayrı ayrı değerlendire-rek el, kol veya baş gibi bir organın bütününe sürülmesi halinde kokunun etkisi kısa süreli de olsa ceza kurbanı kesilmesinin vâcip olduğunu söylerken elbiseye sürüldüğünde kokunun etkisinin en az bir gün veya gece devam etmesi halinde bu hükmün verilebileceğini belirtmişlerdir. Gerek vücut gerekse elbise için ileri sürülen bu şartların gerçekleşmediği durumlarda ise sadaka verilmesi yeterli görülmüştür. Âlimlerin çoğunluğu, böyle bir ayırımı gitmeyip vücuduna veya elbisesine koku süren kim-senin fidye ödemesinin vâcip olduğuna hükmetmiştir.

Kara hayvanı avlamanın ihramlı için yasak olduğu konusunda icmâ bulunduğu gibi yanlışlıkla yapılan avlanmaların da kasten yapılanla aynı hükme tâbi olacağı hususunda dört mezhep görüş birliği içindedir. Bunun cezası, âyette geçtiği üzere (el-Mâide 5/95) avlanan hayvanın değerinin tesbit edilerek aynı değerde bir hayvanın kurban edilmesi veya her fakire bir fitre miktarı olmak üzere bu değerın tasadduk edilmesi, yahut her fitre miktarı karşılığında bir gün oruç tutulmasıdır. İhramlı iken cinsî münasebette bulunmaktan veya hac menâsikinden bazılarını yerine getirmemekten dolayı da kefâret olarak yerine göre büyük veya küçük baş bir hayvanın kesilmesi gerekmektedir (ayrıntılı bilgi için bk. BEDENE; DEM).

Fidyenin ödeneceği yer konusunda fakihler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefiler kurbanların Harem'de kesilmesinin gerektiğini, oruç tutma ve fakir doyurmanın ise her yerde olabileceğini söylerken Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî sadakanın da yalnızca Harem'de verilebileceğini belirtirler. İmam Mâlik ise fidyenin üç türünün de her yerde ödenebileceği, "hedy" niteliğindeki kurbanın mutlaka Mekke'de kesilmesi gerektiği, fakat ceza mahiyetindeki kurbanın başka bir yerde kesilebileceği görüşündedir.

Bütün fakihlere göre, kasten çiğnenen bir ihram yasağı için fidye ödendikten sonra ayrıca tövbe etmek gerekir. Aksi halde cinayeti işleyen kimse fidye ödese bile günahkâr olarak kalmaya devam eder. Ayrıca fidye sadece fakirlere verilebilir, zekâtın ödeneceği diğer kişilere veya kurumlara verilemez.

BİBLİYOGRAFYA :

Râğib el-İşfahânî, *el-Müfredât*, "fdy" md.; *Li-sânü'l-^cArab*, "fdy" md.; *et-Ta^c rifât*, "fdy" md.; *Tâcü'l-^carûs*, "fdy" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu^ccem*, "fdy" md.; Wensinck, *el-Mu^ccem*, "fdy" md.; Buhârî, "Muḥşar", 5-8, "Merḍâ", 16, "Kef-fârât", 1; Müslim, "Ḥac", 80-86, "Şıyâm", 149-150; İbn Mâce, "Menâsik", 86; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 42; Cessâs, *Aḥkâmü'l-Kur^{ân}* (Kam-hâvî), I, 218-221; Hattâbî, *Me^câlimü's-sünen* (Ebû Dâvûd, *Sünen* ile birlikte), Humus 1969-70, II, 739; Kâsânî, *Bedâ'î^c*, II, 183 vd.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, V, 78-82, 151-152; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), III, 139-147, 492-548; İzzeddin b. Abdüsselâm, *Ḳavâ'idü'l-ahkâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), II, 6-10; Kurtubî, *el-Camî^c*, II, 286-289, 382-386; Nevevî, *el-Mecmû^c*, VI, 257-268; VII, 364-418; Karâfî, *el-Furûḳ*, Kahire 1347 → Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 213-215; İbn Kesir, *Tefstrü'l-Kur^{ân}*, I, 305-309, 333-341; Zerkeşî, *el-Menşûr fi'l-ḳavâ'id* (nşr. Abdüssettâr Ebû Gudde), Küveyt 1402/1982, III, 21-22; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-ḳadîr*, II, 354-360, III, 24-107; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed el-Mu'tasim-Billâh), Beyrut 1407/1987; Ali el-Kârî, *el-Meslekü'l-mütekassîḫ*, Mekke 1319, s. 163; Kalyûbî, *Hâşiyeye 'alâ Minhâci't-tâlibîn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), II, 67-69, 131-138; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, I, 516, 527, 537; II, 54-71; İbn Âbidîn, *Reddül-muḥtâr* (Kahire), II, 421-428, 543-590; Zühaylî, *el-Fıḫhü'l-İslâmî*, II, 687-689; III, 230-299; Nureddin İtr, *el-Ḥac ve'l-^cum-re*, Beyrut 1404/1984, s. 139-158; "Fidyeye", *İA*, IV, 628; Ch. — E. Dufourcq, "Fidâ", *El^c Suppl.* (İng.), s. 306-308; *Mu.F.*, II, 300-314; *Mu.F.*, II, 181-195, XXVIII, 54-56, 79.

SA L İ M Ö Ğ Ü T

FİGÂNÎ

(فغانى)

(ö. 938/1532)

Divan şairi.

Trabzon'da dünyaya geldi. Asıl adı Ramazan olup 1505 yılı dolaylarında doğduğu tahmin edilmektedir. Çocukluk ve ilk gençlik yılları hakkında bilgi yoktur. Bazı kaynaklara dayanarak ve bir kısım şairlerindeki ipuçlarından hareketle delikanlılık çağlarında İstanbul'a gidip yerleştiği, sürekli olmamakla birlikte ciddi bir öğrenim gördüğü, özellikle gramer, edebiyat ve hekimlikte bilgisini geliştirdiği söylenebilir.

Figânî'nin daha gençlik yıllarından başlayarak düzensiz bir hayat sürme eğiliminde olduğu ve çevresindeki baskılardan kurtulma çabası içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu avareliğine rağmen güçlü hâfızası sayesinde Arapça ve Farsça'yı öğrendiğine, kendi ifadelerindeki bazı benzetmelerle çağının şuarâ tezkireleri tanıklık etmektedir. Aşık

Çelebi'ye göre, kısa süren bir medrese tahsilinden sonra mukâtaa kâtipliğinde çalışırken fitrî kabiliyeti onu şiir ve edebiyatla uğraşmaya yöneltmiştir. Sehî ve Latîfî, onun bir ara tabip Şah Mehmed'e şâkirdlik yaptığını ve tıpla uğraştığını kaydederek.

Genç yaşta şiir yazmaya başlayan Figânî ilk şiirlerinde önceleri Hüseyinî mahlasını kullanmış, daha sonra Figânî'yi tercih etmiştir. Aynı zamanda içkiye düşkünlüğüyle de tanınan şair, bunun sonucu olarak başı boşluk ve kararsızlık içinde toplum kuralları ile bağdaşmayan durumlara düşer. Onun İstanbullu şair Na'tî ve Priştineli Nuhî ile birlikte meyhanelere giderek içki içtiği, Atmeydanı'nda gezip tozduğu ve güzeller peşinde koştuğu bilinmektedir. Fakat öte yandan fırsat buldukça kaleme alıp çağının büyüklerine sunduğu zarif kasideleri ve yaşına göre çok başarılı gazelleri ona şöhret kapılarını açıyor, geçimini de büyük ölçüde kasidelerinin takdim ettiği kişilerin ihسانları ile sağlıyordu. Ara sıra yardım mahiyetinde bazı önemsiz görevlere de getirildiği bilinmektedir.

Yine Aşık Çelebi'nin verdiği bilgilere göre, Figânî'yi bir süre çağının tanınmış şahsiyetlerinden Defterdar İskender Çelebi ile şairleri seven, cömert ve eğlenmeye düşkün Kara Bâlioğlu korumuştur. Bununla beraber Figânî hiçbir zaman şiirle daha fazla uğraşacak ve arzularını gerçekleştirecek müreffeh bir hayata kavuşmamıştır. Zaman zaman elinden tutanlar olmuşsa da savurganlığı ve işrete düşkünlüğü kazancını çabucak yok etmiştir. Bir ara Edirne'ye gitmiş, bir süre de Seyyid Battal Gazi Türbesi etrafındaki zâviyede yaşamış, fakat sürekli ikamet mahalli İstanbul olmuştur.

Figânî'nin genç yaşta kazandığı büyük şöhret, Kanûnî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in 1530 yılı yazındaki muhteşem sünnet düğünü için yazdığı "Süriyye" kasidesiy-le daha da artmıştır. Hayâlî Bey ve Zâtî gibi devrin tanınmış şairlerinin kasideler okudukları bu şenliklerde Figânî'nin süriyyesi büyük takdir görmüştür.

Şöhreti arttıkça kıskançlıkları üzerine çeken Figânî'nin başı boş hayatı ve kav-gacı mizacı da çeşitli kimselerin düşmanlığını kazanmasına sebep olmuştur. Bu sıralarda, Sadrazam İbrâhim Paşa'nın Mohaç Savaşı'ndan sonra Budin'den getirtip Atmeydanı'nda kendi sarayının karşısına diktiği heykeller münasebetiy-

le söylendiği sanılan, "Dü İbrâhîm ârîu be-dâr-ı cihân / Yekî büt-şiken şüd di-ger büt-nişân" şeklindeki beyit ağızdan ağıza yayılmış ve Figânî'ye mal edilmiştir. Ancak Figânî, "Dünyaya iki İbrâhîm geldi, biri put kırdı, öteki put dikti" anlamındaki bu beyti değil, Âşık Çelebi'nin de kaydettiği gibi bir mecliste okunduğunda beyitte geçen "dâr-ı cihân" terkiibindeki "dâr" kelimesinin yerine -ikinci mısradaki "put" sözü geçtiği için- "deyr" kelimesinin daha uygun olacağını söylemiş olmalıdır. Çünkü beytin çok daha eski zamanlarda, Gazneli Mahmud devrinde söylenmiş olduğuna dair kayıtlar vardır. Fakat bu beyit yüzünden İbrâhîm Paşa'ya gammazlanan Figânî, İstanbul subaşı tarafından Tahtakale'de yakalanıp iskeleye götürülmüş, önce dövülüp işkence edilmiş, sonra da büyük bir ihtimalle 1532 yılının baharında orada asılmıştır.

Figânî'nin çok genç yaşta öldürülmesi derli toplu eser bırakmasına imkân vermemiştir. Bu sebeple sekiz kaside, 107 gazel ve iki tahmisten oluşan şiirlerinin hiçbir yerde derli toplu bir nüshası bile mevcut değildir. İlk defa Abdülkadir Karahan, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (TY, nr. 1532, vr. 22^b-27^a), Edirne Selimiye Kitaplığı (Ahmed Bâdi Efendi Kitapları, nr. 2208, vr. 91^b-102^a) ve Paris Bibliothèque Nationale'de (Turc 270, vr. 52^a-58^a) bulunan nüshalarla kendi özel kütüphanesindeki iki nüshayı karşılaştırarak Figânî divançesinin tenkitli basımını hazırlamıştır (bk. bibl.).

Figânî şiir diline hâkim, hayal gücü zengin, atasözleri ve halk deyimlerini

landırlıkla kullanabilen, sade Türkçe üsluplarına de yer veren, divan edebiyatının izin verdiği ölçüde yeni buluşlara, mazmunlara ve kavramlara sahip bir sanatkârdır. Çağından başlayarak XIX. yüzyıl sonlarına kadar birçok şiir mecmuasında Figânî'nin gazellerine yer verilmesi onun şöhretinin uzun süre devam ettiğini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Figânî ve Divançesi (nşr. Abdülkadir Karahan), İstanbul 1966; Sehi, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 3732, vr. 109^b-110^a; Âşık Çelebi, *Tezkire*, Millet Ktp., Perleve Paşa, nr. 440, vr. 276^a; Latîfi, *Tezkire*, s. 267-268; Ahdi, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 774, vr. 157^a; Âli, *Kühû'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2377, vr. 208^a-^b; Kınalızâde, *Tezkire*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1451, vr. 274^b; Abdülkadir Karahan, "XVI. Asır Divan Şairlerinden Figanî ve Şiirleri", *TDED*, III/3-4 (1949), s. 389-410; a.mlf., "Trabzonlu Figanî'de Atasözleri ve Deyimler", a.e., XXIII (1981), s. 165-174; Ağah Sırrı Levend, "Figanî ve Divançesi Üzerine", *TDAY Belleten* (1971), s. 271-277; M. Fuad Köprülü, "Figânî", *İA*, IV, 630-631; Hüseyin Ayan, "Figânî, Ramazan Çelebi", *TDEA*, III, 224-225.

ABDÜLKADİR KARAHAN

FIGÂNÎ, Baba

(بابا فغانی)

(ö. 925/1519 [?])

Fars edebiyatında
sebk-i Hindi'nin kurucusu sayılan
İranlı şair.

Şiraz'da dünyaya geldi. 925'te (1519) öldüğü sırada altmış yaşını aşkın olduğuna göre 860-865 (1456-1461) yılları arasında doğduğu söylenebilir. Gençliğinde baba mesleği olan bıçakçılıkla uğraştığından bu sıralarda yazdığı şiirlerde "bıçakçı" anlamına gelen Sekkākî mahlasını kullandı. Ancak divanında bu mahlasla yazılmış herhangi bir şiirine rastlanmaz. Figânî otuz yaşına kadar Şiraz'da yaşadı, daha sonra Horasan'a gitti. Bir süre kaldığı Herat'ta başta Abdurrahman-ı Câmî olmak üzere bazı şairlerle görüşüyse de onlardan beklediği ilgiyi görmedi. Tebriz'e giderek burada tanıştığı şairler vasıtasıyla Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yâkub'un sarayına intisap etti. Sultan Yâkub kendisine "bâbâ-yı şuarâ" unvanını verdiği için Figânî nisbesinin yanı sıra Bâbâ lakabı ile de anıldı. Sultan Yâkub'un ölümünden (896/1490) sonra sırasıyla onun oğlu Baysungur ile Rüstem, Uğurlu oğlu Ahmed ve Elvend Bey gibi hükümdar ve devlet adamları hakkında methiyeler yazdı. Teb-

riz de bazı karışıklıkların çıkması üzerine Şiraz'a döndü; bir süre burada kaldı, ancak Şah İsmâil'in zuhuru üzerine tekrar Horasan'a gitti. Bir müddet Ebîverd'de ikamet ettikten sonra Meşhed'e geçti ve oraya yerleşti. 922 (1516) veya 925'te (1519) burada öldü. Figânî Muhtemem-i Kâşânî, Örfî-i Şîrâzî, Vahşî-i Bafkî gibi tanınmış şairler üzerinde etkili olmuştur.

Tezkire yazarları, çok güzel şiirler yazdığını belirttikleri Figânî'yi Hâfız-ı Şîrâzî'ye benzeterek ona Hâfız-ı Küçek lakabını verirler. Fakat çok şarap içtiğini, gittiği meyhanelerde alay konusu olduğunu, ömrünün sonlarına doğru ise içkiyi terkettiğini kaydederler.

Figânî'nin divanı günümüze ulaşmış olup kaside, terkihibend, terciibend ve gazellerden oluşur. Kasidelerinin çoğu özellikle Hz. Ali, Şîa imamları, Akkoyunlu hükümdarları Sultan Yâkub, Baysungur, Rüstem ile Şah İsmâil hakkındadır. Divan Kemal Methûr Dihlevî (Lahor, ts.) ve Süheylî Hansârî (Tahran 1316 hş.) tarafından neşredilmiştir. Hüseyin Âzâd divandan seçtiği bazı şiirleri *Les perles de la couronne, choix de poésies de Baba Feghani* adıyla Fransızca'ya çevirmiştir (Paris 1903).

BİBLİYOGRAFYA :

Emîn Ahmed-i Râzî, *Heft İktâm* (nşr. Cevâd-ı Pâzîl), Tahran 1340 hş., I, 219-220; Sâm Mirzâ, *Tuħfe-i Sâmî*, Tahran 1314 hş., s. 101-103; Nûrullah et-Tüsterî, *Mecâlisü'l-mü'minîn*, Tahran 1365 hş., II, 689-692; Lutf Ali Beg, *Âteşkede* (nşr. Ca'fer-i Şehîdî), Tahran 1337 hş., s. 168; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 651; Browne, *LHP*, IV, 229-230; Nefisî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 437-438; a.mlf., "Figânî", *El²* (İng.), II, 884; Rypka, *HIL*, s. 288-289; Şibli Nu'mânî, *Şî'rü'l-'Acem*, Tahran 1363 hş., III, 22-25; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 411-417; a.mlf., "Bâbâ Figânî", *Elr*, III, 291; Fethullah-ı Müctebâî, "Bâbâ Figânî", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1990, s. 53-55; Enâmülhak Kevser, "Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî: Hâlât-ı Zindeği", *Dâniş*, sy. 19, İslâmâbâd 1989, s. 185-204.

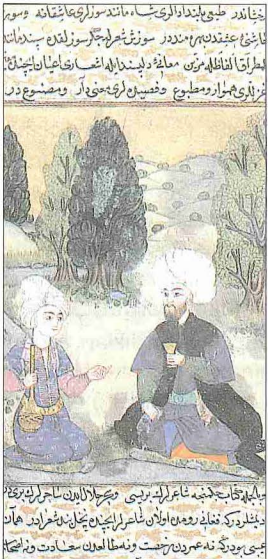
RIZA KURTULUŞ

FÎHİ MÂ FÎH

(فیه ما فیه)

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin
(ö. 672/1273)
sohbetlerinden derlenen eseri.

Mevlânâ'nın sağlığında oğlu Sultan Vedled veya bir başka müridi tarafından kaydedilen sohbetlerinin vefatından sonra derlenmesinden meydana gelen ese-

Figânî'nin
Âşık Çelebi
tezkiresindeki
minyatürü
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
Tarih,
nr. 772, vr. 534^a)